

NOCTUA

SIVE

NOVA EX BIBLIOTHECA VETERINARIA



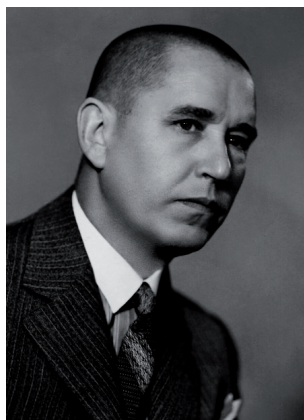
Kiadja a Szent István Egyetem Állatorvos-tudományi Könyvtár, Levéltár és Múzeum

2008. szeptember

12. évfolyam 3. szám

VIRTUÁLIS ÁLLATORVOS-TÖRTÉNELEM

Az egyetemek könyvtárai a szakmatörténeti kutatás természetes központjai. Nem volt ez másképpen az állatorvosi tanintézetben sem, ahol a kezdetektől fogva maga az intézményvezető vagy valamelyik jeles oktató vállalta a könyvtár felügyeletét. Olyan professzorok gondozták és bővítették a – méltán mondhatjuk – világszínvonalú gyűjteményt, mint a rendszerezés hatalmas munkáját vállaló Nádaskay Béla, az állatorvosi irodalom egészét fel dolgozó (*Magyar állatorvosi könyvészet 1472-1904*. Budapest, MOÁE, 1904.) és az orvos-történelemben is jelentős életművet alkotó Magyary-Kossa Gyula, vagy az egyetem történetét a rá jellemző alaposággal megíró Kottlán Sándor (*A magyar állatorvosképzés története 1787-1937*. Budapest, Pátria, 1941.). A könyvtár mellett, bár rövid ideig, de múzeummal is büszkélkedhetett intézményünk: Daday András 1937-ben összeállított, és a II. világháborúban sajnálatosan tönkrement gyűjteményével.



Daday András

A megmaradt tárgyi emlékeket, levéltári anyagot dr. Karasszon Dénes a tudománytörténet oktatásának szolgálatába állította, majd a 70-es években átadott új épületben erre a célra kialakított, az érdeklődők által megtekinthető múzeumi tárlókban helyezte el.



Csak az 1980-as években kezdett a könyvtár ismét a történeti kutatások központjává válni. Ekkor került sor Bakonyi Ferencné irányításával Szögi László és Gábor Iván munkája nyomán a levéltár szakszerű rendezésére, a Magyary-Kossa Szakmatörténeti Könyvgyűjtemény feldolgozására és a hivatalosan elismert Állatorvos-történeti Gyűjtemény (múzeum) létrehozására. Az azóta eltelt esztendőknél napvilágot láttak a magyar vonatkozású szakkönyveket feldolgozó és a levéltári anyagból tallózó forráskötetek.

A 21. század sok változást hozott a könyvtár munkájában: a megduplázódó hallgatói létszám és a számítástechnika térhódítása minden „munkás kezét” lefogal. Sajnos az utóbbi években nincs mód kimondottan történeti kutatásokkal foglalkozó munkatárs alkalmazására, sőt, nincs főfoglalkozású levéltáros és muzeológus sem. A kutatómunkában ezért a könyvtár csak szervező-integráló feladatkört láthat el. Mivel a történelmi források jelentős része még mindig az időközben „Állatorvos-tudományi Könyvtár, Levéltár és Múzeum” néven egyetemi közgyűjteménnyé vált intézmény szerves része, ez a funkció nem elkerülhető. A kor szellemének, és lehetőségeinknek megfelelően tehát az utóbbi években számos nyomtatott kiadvány gondozása mellett sorra nyitottuk a szabad hozzáférésű internetes gyűjteményeket:

- Drobinoha Angéla, Mészáros M. János: *Képek a magyar állatorvosképzés és állatorvoslás történetéből* (2002–2004, <http://konyvtar.univet.hu/portre/cimossz.htm>),
- *digitális könyvtár* (2004, <http://konyvtar.univet.hu/digitalib/>)
- Mészáros M. János: *Az állatorvosképzés 1818-tól 2004-ig elhunyt tanárainak és előadóinak sírjai* (2007, <http://konyvtar.univet.hu/siok/bookv01.html>),
- Mészáros M. János: *A magyar állatorvosok külföldi kitüntetései a numizmatika tükrében – 1887–2006* (2007, <http://konyvtar.univet.hu/esources/kulfkiteljes.pdf>),
- Orbán Éva (szerk.): *Magyar Állatorvosi Panteon* (2008, <http://konyvtar.univet.hu/panteon/panteon.htm>),
- Szóvátay Adrienne, Szóvátay György, Winkler Bea (szerk.): *Virtuális Állatorvos-történeti Gyűjtemény* (2008, <http://konyvtar.univet.hu/virtualismuzeum/index.php>).

Ezek közül az utolsóról, az Állatorvos-történeti Gyűjtemény digitális változatáról kell néhány szót ejtenünk.

A múzeum jelenlegi formáját 1984-ben nyerte el, így már erősen felújításra, tisztításra szorult. Erre 2008 nyarán került sor: minden tárló új háttérrel kapott, a fény és a por által veszélyeztetett eredeti fényképeket és dokumentumokat részben nemes másolatokkal cseréltünk ki, részben fényvédő fóliával igyekszünk megóvni a további pusztulástól. Sikerült néhány tárlót újabb szerzeményekkel gazdagítani, de alapvetően megőriztük az eddigi kiállítást. Mivel a több száz állatorvosi eszközt, iratot és fényképet kézbe kellett vennünk, ezt az alkalmat használtuk fel arra, hogy ezeket lefotózzuk és régi tervünket, a virtuális múzeum létrehozását megvalósítsuk.

A fényképek önmagukban persze nem sokat érnének Szóvátay Adrienne muzeológus és Szóvátay György professzor felbecsülhetetlen értékű munkája nélkül. Történt ugyanis, hogy néhány évvel ezelőtt az első évesek szokásos látogatásakor az egyik hallgató (azóta állatorvos) felvetette, milyen jó lenne tudni: hogyan, mire használták a tárlókban látható eszközöket? Azóta terveztük egy ilyen katalógus elkészítését, amire 2006/2007-ben kerülhetett sor. Felkérésünk alapján

Szovátayék a múzeum valamennyi kiállított és a raktárban őrzött tárgyról minden részletre kiterjedő szakszerű leírást készítettek, amelyből már könnyű szerrel össze tudunk állítani egy – egyelőre csak helyben használatos, néhány példányban kinyomtatott – katalógust és az interneten látható virtuális múzeumot. Ez Winkler Bea munkáját dicséri.

Miért különleges ez a kiállítás? Néhány állatorvos-történeti múzeum jelentkezik a világhálón, de anyagukból legfeljebb kis ízelítőt adnak. A mi virtuális tárlatunk lényegében az egész múzeumot tükrözi: az állatorvoslás eszközeit, az állatorvos-képzés történetét és ifj. Vastagh György állatábrázolásait egyaránt megtekinthetjük. A nyitóoldal után a témakörhöz tartozó tárlók jelennek meg egy-egy képernyőn.



Az előzetes tájékozódás után a tárlóra kattintva mintegy felsorolásszerűen láthatjuk a tárgyakat,



majd a tárgyra kattintva megjelenik ezek nagyobb képe, neve, kora és leírása.

Nem kell hát többé gondolkodni azon, hogy mi az a furcsa „izé”, pontosan megmondhatjuk és megismerhetjük a funkcióját

is. Az egyetemtörténeti fejezetek összekapcsolódnak a *Magyar Állatorvosi Panteon* szemlélyi oldalával is, így a történeti források páratlan integrációja jön létre.

A könyvtáros számára hivatásából fakadóan az értékörzés éppen olyan fontos feladat, mint a pillanatnyi igények szolgálata. Mindig fájó szívvel gondolunk arra, hogy a polcok, raktárak mélyén „alvó” kincseink méltó bemutatása várat magára, mert az ifjabb állatorvosok nem mutatnak érdeklődést ezek iránt, vagy egyszerűen nincs idejük elmélyedni a múlt értékeiben. Örömmel tölt azonban el bennünket, hogy egy érettebb generáció alkotókészségét, talán többé már nem elérhető tájékozottságát, „divatjamúlt” alaposágát szívesen és önzetlenül fordítja az állatorvosi kar közös kincseként általunk gondozott gyűjtemények feltáráására, s hogy technikai lehetőségeinket, készségeinket ezeknek az eredményeknek a közkinccsé tételére felhasználhatjuk. (O. É.)

VIRTUÁLIS ÁLLATORVOSI MÚZEUMOK

Museum of Veterinary History, Camden, Nagy-Britannia

<http://www.rvc.ac.uk/AboutUs/Services/Museums/Museum.cfm>

Az RVC múzeumának virtuális változata: tárgyak képei és leírásai témakörök szerint csoportosítva, kereshetően.

James Harriot album

<http://www.brandonu.ca/hillman/herriot/>

A sokakat inspiráló James Harriot egykori háza ma múzeum, amelyet részletesen megismerhetünk az internetes fotóalbum alapján.

American Museum of Veterinary History

<http://www.evhs.org/hidef.htm>

Érdekes videók tekinthetők meg a múzeum-ban található néhány eszköz használatáról.

International Museum of the Horse, Lexington, Kentucky, USA

<http://www.imh.org/>

A múzeum ismertetője mellett láthatjuk a kiállítások hosszabb-rövidebb online bemutatásait, értékes lőtörténeti forrásokat: képeket és szövegeket, és gazdag múzeumpedagógiai fejezet támogatja a pedagógusokat.

History of the horse doctor

<http://www.evhs.org/pdfs/HorseDoctor.pdf>

Fred J. Born 211 diája a lógyógyászat történetéről.

NYÍLTAN – AZ OPEN ACCESS-RŐL

Az 1980-as évektől rendelkezésre álló internet óriási változásokat hozott – többek között – a tudományos kommunikációban. A tudomány

a gazdasági növekedés motorja, kulcsszerepe van egy állam egzisztenciális megítélésében, társadalmi és gazdasági fejlődésében.

Az új technológiák és az internet drámai módon javították a tudományos publikációkhoz való hozzáférést a kutatók számára. A kiadók megindították a tömeges digitális terjesztést, és lehetővé vált a hagyományos, nyomtatott folyóiratok online elérése, ami nagy előnyöket biztosított mind az olvasó számára, mind a tudományos életnek. A tudományos folyóiratok alapvető terjesztői az új tudásnak az akadémiai közösségen belül és kívül egyaránt.

A kutatás finanszírozása még mindig gyorsabb léptekben nőtt, mint a könyvtárak beszerzési kerete, ez pedig számukra elhúzódó pénzügyi nehézségeket eredményezett. A tudományos élet produktumai és az ezekhez való hozzáférés között egyre nagyobb szakadék húzódott, s ennek megoldása halaszthatatlan lépések megtételére készítette a szakembereket. Az első lépésekben segítséget jelentettek az új technológiák által kínált lehetőségek; ezekre tekintettel a tudományos információkhoz való nyílt hozzáférés propagálása és támogatása teret nyert a kutatói közösség körében és a kutatással kapcsolatos szervezeteknél.

Egy sor olyan kezdeményezés¹ jött létre, melyek egy közös cél érdekében léptek fel, a tudományos kommunikáció újjászervezéséért és fejlesztéséért, hogy méltányos, igazságos és demokratikus legyen az információforrások elosztása és terjesztése.

A Nyílt Hozzáférés Kezdeményezés háttere

A kezdeményezést az a probléma hívta életre, hogy a közpénzből finanszírozott, igen költséges tudományos kutatások eredményeit csak a tudományos folyóiratok adják közre megfelelő mélységben és hitelességgel. Ezeket a folyóiratokat viszont olyan profitorientált kiadók tartják kézben, amelyek – monopólium helyzetüknél fogva – magas előfizetési összeget szednek be a különböző közintézményektől, könyvtáraktól. Tehát paradox helyzet alakul ki, miszerint egy államilag finanszírozott kutatás eredményéért, egy másik államilag fenntartott intézmény kénytelen fizetni. A tudományos kiadás óriási profitot termelő üzletté vált a kiadók számára.

A folyóiratok egyre drágulnak, amit kiválthat a hozzáadott érték, ami a folyóirat-kiadás folyamatában a peer review, vagyis a lektoráció, illetve a folyóirat presztízse. A nagymértékű drágulás miatt egyre kevesebb folyóiratot tudnak beszerezni az intézmények, könyvtárak, így a publikációk jó része ismeretlen marad az emberek számára.

A válságot az elektronikus publikálás sem oldotta meg, mivel a Peter Suber által „engedélykrízisnek” nevezett jelenség szerint a kiadók – érdekeik őrzése ürügyén – a folyóiratok

¹ Nyílt Hozzáférés Kezdeményezés (Open Access Initiative, OAI stb.), Nyílt Archívum Kezdeményezés stb.

online elérése elé különböző jogi és licenc akadályokat gördítettek.²

Célok

A kezdeményezés célja nem az, hogy ellehetetlenítse a tudományos kiadókat, hanem, hogy a kutatók közössége, a közpénzből támogatott kutatás és fejlesztés terepei, a felsőoktatási intézmények visszanyerjenek valamit elvesztett jogaikból. Igyekeznek megállítani azt a folyamatot, mely már hosszú évek tapasztalata, hogy a könyvtárak nem tudják beszerezni azt a mennyiségű szakfolyóiratot, mellyel megfelelnének kötelezettségüknek és teljességgel el tudnák látni információszolgáltatási alapfeladatukat.

Célja a tudás demokratizálása, a tudás terjesztésének egy társadalmilag felelős útjának kijelölése. „Ugyanazt a tudást és információt teszi lehetővé a gazdag, fejlett országok tudósai, a fejlődő világ, valamint a harmadik világ kutatói számára egyaránt. Az OAI és a nyílt hozzáférésű archívumok léte annak a világszerte meglévő igénynek bizonyítéka, hogy méltányos, igazságos és demokratikus legyen az információforrások elosztása, terjesztése. S akik adójukkal a kutatást támogatják, jussanak hozzá az előnyeikhez ingyen, további költségek fizetése nélkül.”³

A tudományos cikkek esetében a nyílt hozzáférés két, egymást kiegészítő stratégiát fogalmaz meg:

Saját archiválás: Ennek előfeltétele a repozitórium vagy archívum, vagyis a teljes szöveges anyagok helyi dokumentumtára. Az archívum vagy repozitórium nem végez szakértői bírálatot, hanem szabadon elérhetővé teszi az itt elhelyezett kutatási eredményeket, melyek lehetnek bírálat nélküli preprintek vagy szakértői bírálattal rendelkező postprintek. Az archívum része lehet egy intézménynek, pl. egyetemnek, laboratóriumnak. A szerzők maguk archiválhatják preprintjeiket mindenféle engedély nélkül, s ma már vannak olyan periodikák, melyek engedélyezik a szerzőknek, hogy saját megjelent cikkeiket archiválják ilyen típusú tárolókban.

Alternatív folyóiratok: Olyan online folyóiratokat jelent, melyek a papír alapúakhoz hasonlóan egy-egy szakterület aktuális kutatásairól adnak számot. Ezek ingyenes, nyílt hozzáférést biztosítanak, és eltekintenek a szerzői jog átruházásától. Azonban az, hogy ezek az orgánumok ingyenesen elérhetőek – tehát nem számítanak fel előfizetési vagy hozzáférési díjat (ezek az output oldalon



Fotókiállítás a könyvtárban. Dr. Tóth-Almási Péter: Fácscsa

megjelenő költségek) – nem azt jelenti, hogy az előállításuk is ingyenes. Mivel a cikkfeldolgozás költségekkel jár, van, hogy ezt a szerző vagy annak szponzora fizeti. A legelterjedtebb változat az intézményi tagsági díj (input oldalon megjelenő költség). Elengedik a feldolgozási díjat azoknak a kutatóknak, akik olyan intézményekben dolgoznak, amelyek tagsági díjat fizetnek. Vagyis helyesebben szólva nem elengedik a feldolgozási díjat, hanem a kutatók helyett az adott intézmény fizeti azt ki.⁴

A szabad hozzáférésű folyóiratok kiadásainak fedezésére további módszerek állnak rendelkezésre, mint a kutatást támogató alapítványok, a kormányok, az egyes tudományágakban vagy intézményekben működő alapítványok, a nyílt hozzáférés eszméjének támogatói, valamint a szövegek mellett megjelenő hirdetések profitja.^{5,6}

A szabad hozzáférésnek különböző változatai léteznek: e-print archívumokon keresztül korlátozás nélküli hozzáférés, késleltetett szabad hozzáférés, szerzői díjas hozzáférés. Az archívumok közötti átjárhatóságot, adatcserét az OAI-PMH protokoll biztosítja.

Az adattárban elhelyezett tartalmak felhasználási lehetőségeiről a szerző rendelkezik. A Creative Commons weblapja lehetővé teszi a szerzői jogi oltalom (copyright) alá eső művek tulajdonosainak, hogy az oltalom alatt álló jogok egy részét a közönségre hagyományozzák, míg más részét maguknak megtartsák. Mindezt változatos licenc és szerző-

dés-formákkal segítik, amelyek lehetővé teszik például a teljes közkinccsé nyilvánítást éppúgy, mint a nyílt tartalom biztosítását. A cél a jelenlegi szerzői jogi törvények problémáinak elkerülése, amelyek a tudás megosztását akadályozzák. Az archívumok, melyekben a tartalmakat elhelyezik, szintén nyílt forráskódú, szabad szoftverekkel (GPL/GNU licenc) készülnek.

A nyílt hozzáférés és különösen egy nyitott egyetemi dokumentumtár, amelyben oktatási segédanyagok, tudományos publikációk, doktori értekezések, kutatási jelentések stb. egyaránt megjelenének, felfrissítené a szakma tudományos „vérkeringését” és növelné az intézmény presztízsét is. Lehet, hogy a magyar állatorvosi kar első lépésben annak is örülne, ha legfontosabb szakfolyóirataik elektronikus formában is elérhetőek lennének, hacsak az előfizetők számára is? (M. K.)

FOTÓKIÁLLÍTÁS

Kilenc év után visszatér Dr. Tóth-Almási Péter képeivel a könyvtár olvasótermébe! Egyik első kiállítónknak most „Természet(II)esen” című fotókiállítása tekinthető meg 2008. augusztus 25-től.

„DÜHÖNGŐ” – VÉGRE!

Az állandó helygondokkal küzdő könyvtár még mindig talál lehetőséget arra, hogy az olvasók életét komfortosabbá tegye, és a csendre vágyókat megóvja az olvasótermi zűmmögéstől. Ez alkalommal egy kis helyiséget sikerült megnyitni közös tanulás, csoportmegbeszélések céljaira. Egyszerre 6-8 fő konzultálhat, biztosított az internet kapcsolat és természetesen könyvek felett is „összedughatják a fejüket” az érdeklődők. A „dühöngőhöz” vezető folyósóra régi táblákat, feliratokat gyűjtünk.

² Bánhegyi Zsolt: Nyílt Hozzáférés Kezdeményezés (Open Access Initiative) – Kitekintés és körkép. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 2003. 50. 6-7. 236-249. URL: http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=2093&issue_id=66

³ Iotiss, Kristin: A nyílt hozzáférés kezdeményezés: a tudományos kommunikáció új paradigmája. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 2006. 53. 3. 141-142.

⁴ A Nyílt Társadalom Intézet ehhez a tagsági díjhoz nyújtott segítséget, Magyarországon elsőként a Debreceni Egyetemen, és már a SOTE-nak is. Soros György adományozása révén hárommillió dolláros támogatási keret állt a program rendelkezésre.

⁵ Bánhegyi i. m.

⁶ Vöncsina Laura: Nyílt Hozzáférés Kezdeményezés. [szakdolgozat] Szeged, 2007. URL: <http://mek.oszk.hu/05100/05190/05190.pdf>